

ПАВЛОВ Валерій – кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін, Національний університет харчових технологій, 68, вул. Володимирська, м. Київ, Україна, індекс 01601 (vpavlov52@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7691-0850>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.7>

Бібліографічний опис статті: Павлов, В. (2023). Природа і сутність інформації. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 47, 115–129, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.7>

ПРИРОДА І СУТНІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. *Метою статті є пошук відповідей на питання про природу інформації, причини її існування, сутність, особливості буття у неживій та живій природі і суспільстві. Методологічні засади дослідження. Аналіз літератури, присвячений інформації, дає підстави щонайменше для трьох висновків: 1) одні автори свідомо (чи несвідомо) – і це досить поширено – ігнорують контекст методології при осмисленні даного утворення; 2) інші, хоч і звертаються до нього, не дотримуються методологічної послідовності при формулюванні базових положень і висновків. Як результат, дуже часто має місце зміщення акцентів і суперечливість у трактуванні інформації; 3) лише зрідка можна прочитати матеріал методологічного спрямування щодо природи інформації та специфіки її існування. Автор статті виходить з того, що методологічні засади дослідження інформації свої витоки мають в онтології, передусім у філософському вченні про об'єктивний характер світу, рух як спосіб його існування та відображення як атрибут матерії. Наукова новизна. Проводиться ідея, що інформація – невід'ємна складова довікілля, яка знаходиться в одному ряду з рухом, простором, часом. Аргументується позиція, відповідно до якої інформація по-різному представлена на трьох рівнях дійсності: в неживій та живій природі і суспільстві. Зрозуміти специфіку її існування на цих рівнях можна лише з позицій*

відображення як універсальної здатності матерії. Запропонований підхід дозволяє зафіксувати, яку роль (і як саме) виконує інформація на кожному з трьох виділених вище рівнів. Особлива увага приділена співвідношенню понять «інформація» і «знання». Показано за яких умов інформація може набути статусу знання. Зроблено висновок про діалектичну тотожність даних термінів: знання – це завжди інформація про щось, але не кожна інформація є знанням. **Висновки.** Інформація – складне, різнопланове утворення, яке у своєму багатоманітні присутнє у всіх сферах довкілля. З особливою силою заявляє про себе в життєдіяльності індивідів, всіх соціальних груп, суспільства в цілому. Її роль неухильно зростає впродовж людської історії. Не випадково термін «інформаційне суспільство» активно використовується в літературі для позначення постіндустріального етапу розвитку цивілізації.

Ключові слова: інформація, знання, відображення, нежива природа, жива природа, суспільство.

PAVLOV Valerii – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor at the Department of Humanities, National University of Food Technologies, 68, Volodymyrska Str., Kyiv, Ukraine, postal code 01601 (vpavlov52@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7691-0850>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.7>

To cite this article: Pavlov, V. (2023). Pryroda i sutnist informat-sii [Nature and essence of information]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, № 47, 115–129, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.7>*

NATURE AND ESSENCE OF INFORMATION

Summary. *The purpose of the article is to find answers to questions about the nature of information, the reasons for its existence, essence, features of being in inanimate and living nature and society. Methodological principles of research.* The analysis of the literature devoted to information gives grounds for at least three conclusions:

1) some authors consciously (or unconsciously) – and this is quite common – ignore the context of the methodology when understanding this phenomenon; 2) others, although they refer to it, do not follow the methodological sequence when formulating the basic provisions and conclusions. As a result, very often there is a shift in emphasis and inconsistencies in the interpretation of information; 3) it is only occasionally possible to read methodologically oriented material regarding the nature of information and the specifics of its existence. The author of the article assumes that the methodological foundations of information research have their origins in ontology, primarily in the philosophical doctrine of the objective nature of the world, movement as a way of its existence, and reflection as an attribute of matter. **Scientific novelty.** The idea is that information is an integral component of the environment, which is in the same row as movement, space, and time. The position is argued, according to which information is presented differently on three levels of reality: in non-living and living nature and society. It is possible to understand the specifics of its existence at these levels only from the standpoint of reflection as a universal ability of matter. The proposed approach makes it possible to show what role (and in what way) information is performed at each of the three levels highlighted above. Particular attention is paid to the relationship between the concepts of «information» and «knowledge». It is shown under what conditions information can acquire the status of knowledge. It is concluded that these terms are dialectically identical: knowledge is always information about something, but not every piece of information is knowledge. **Conclusions.** Information is a complex, multifaceted entity that is present in all spheres of the environment in its multifaceted nature. It asserts itself with particular force in the daily life of individuals, all social groups, and society as a whole. Its role is steadily growing in the course of human history. It is no accident that the term «information society» is actively used in the literature to denote the post-industrial stage of the development of civilization.

Key words: information, knowledge, reflection, inanimate nature, living nature, society.

Постановка проблеми. Інформація – невід’ємна складова дійсності. Дане утворення присутнє на різних рівнях матеріального і нематеріального світів і відіграє особливу роль

у їх функціонуванні. Існує стійкий зв'язок між особливостями будови матеріальних об'єктів і специфікою присутності в них інформації. Це особливо видно при переході від неживої природи до живої, у сферах флори і фауни, в трансформаційних процесах, наслідком яких є поява високорозвинутих тварин та людини. З виникненням свідомості статус, форми прояву інформації, її значення кардинально змінились. Суспільний прогрес значною мірою визначається тим, яким обсягом інформації володіють люди і який її зміст. В нинішніх умовах це безумовна цінність, без використання якої неможливо уявити сучасне і майбутнє цивілізації. В останні десятиліття в літературі все частіше і більше пишуть про «...прогресотворче значення й глобальну, початково-вирішальну роль інформаційного ресурсу в процесах діяльності і розвитку...» (Скаленко, 2020, с. 62).

Мета статті – пошук відповідей на питання про природу інформації, причини її існування, сутність, особливості буття у неживій та живій природі і суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформація належить до тем, які знаходяться у полі уваги представників різних сфер знання і діяльності: науковців, філософів, мистецтвознавців, педагогів, лікарів, священників та ін. З одного боку, це утворення, як об'єкт окремого аналізу, – відносно молоде (менше 100 років), з іншого – продукує питання і проблеми, до яких знову і знову приходиться повертатись дослідникам, та водночас заявляє про себе все новими і новими сторонами.

Природі інформації присвячені роботи І. Добронравової, К. Коліна, А. Ладанюка, А. Соколова, А. Урсула. Інформація як цінність досліджується Л. Мікешиною, В. Павловим, В. Петрушенком, К. Райдою, В. Шультіною. Про інформаційну складову різних сфер соціуму пишуть В. Базилевич, Н. Вяткіна, В. Ільїн, Н. Левицька, В. Савчук. Феномен інформаційного суспільства представлений у працях Д. Дюжева, О. Вершинської, Л. Медовкіної, Д. Черешкіна, А. Ярового.

Основний матеріал. «Інформація» – широко вживаний термін. Але далеко не завжди ті, хто ним оперує, мають більш-менш чітке уявлення що саме мається на увазі. На рівні буденного спілкування людей та в літературі представлений широкий спектр трактувань інформації: відомості, повідомлення, дані,

сигнали, сліди, цифри, факти, знання тощо. І якщо у багатьох ситуаціях така плюралістичність допустима, то філософія і наука вимагають належним чином обґрунтованого підходу до розуміння змісту даного терміна (як і інших термінів), його особливостей та місця в понятійному апараті людського мислення. Передусім йдеться про природу інформації, специфіку її буття у різних сферах матеріального і нематеріального світів, характер прояву в процесі пізнання людиною дійсності та в практичній діяльності.

В методологічному плані принципово важливими є щонайменше *три* питання, відповіді на які величезною мірою впливають на розуміння природи інформації, її сутності та специфіки існування: 1) *що можна вважати інформацією і як вона виникає?* 2) *чи присутня інформація у неживій природі?* 3) *як співвідносяться між собою інформація і знання?*

Питання перше. Тут, на мій погляд, в основу роздумів повинні бути покладені базові положення онтології, яка стверджує, що способом існування світу (у його матеріальному і нематеріальному вимірах) є рух, який реалізує себе у низці конкретних форм (механічній, фізичній, хімічній, біологічній, соціальній та ін.). Він має всезагальний характер і передбачає взаємодію (пряму, безпосередню чи опосередковану) різноманітних об'єктів, явищ, подій, процесів. Наслідком цієї взаємодії виступають «сліди», які залишають одні «взаємодіючі» утворення на інших. Дане явище, що вирізняється процесуальністю, у філософії та науці називається *відображенням*. Має статус атрибута матерії. *Тому будь-яка інформація – це завжди водночас і прояв, і наслідок відображення.* Іншими словами, вона є нічим іншим, як відомостями, даними, що зберігаються у тих чи інших «слідах» про матеріальні чи нематеріальні утворення, які їх залишили. Відповідно, існує достатньо підстав, щоб визначати інформацію (здійснювати дефініцію цього поняття) шляхом використання понять «відомості», «повідомлення», «дані». Саме відображення реалізує себе на *трьох* основних рівнях: у неживій природі, живій природі, в суспільстві. Тому *логічною* є думка про *особливості* функціонування інформації на кожному з цих рівнів.

Важливою методологічною засадою розуміння природи інформації та специфіки її існування виступає усвідомлення світу

як єдності *різноманітного*. Довкілля проявляє себе у вигляді безмежної кількості різних якостей. Онтологічно інформація можлива тому, що в довкіллі присутнє те, що називають *відмінністю*. Якісні і кількісні параметри об'єктів (їх єдність – конкретна міра) – свідчення відмінностей одних утворень від інших¹. Інформація – «повідомлення» про ці відмінності. Чим більше останніх, тим більший її обсяг. В умовах одноманітності (чистого неба без хмарин, спокійного плеса води на озері, рівного серцебиття у людини, стабільного курсу грошової одиниці тощо) інформація мінімізується. Однорідність середовища нівелює інформацію. Метод порівняння, який люди дуже часто використовують у власній пізнавальній, практичній, оцінюючій діяльності, дозволяє з більшою чи меншою ефективністю фіксувати феномен відмінності у різних варіаціях його об'єктивного і суб'єктивного проявів.

Питання друге (чи присутня інформація у неживій природі?) позбавило дослідників даного утворення єдності. Одні дають на нього позитивну відповідь, інші – негативну. Автор статті поділяє позицію перших. Вона, на моє переконання, логічно витікає з вихідних методологічних засад розуміння світу, феноменів руху, відображення і належним чином аргументована, чого не можна сказати про позицію опонентів, які свідомо чи несвідомо вносять в розуміння інформації знанневий компонент. До того ж, не звертають увагу на атрибутивний характер відображення, поза яким адекватно зрозуміти феномен інформації неможливо.

Нежива природа – одна з підсистем об'єктивної реальності, що функціонує за власними законами. Вона існує сама по собі як конкретна даність. Фізика і хімія – основні науки, які досліджують означену підсистему і відкривають зв'язки, що існують у ній, та відповідні закономірності і закони. Нежива природа «наповнена» величезним обсягом різноманітної інформації, що присутня тут у формі «слідів», які залишають на цій «території» взаємодіючі між собою матеріальні об'єкти, а також люди, що контактують з цією сферою дійсності: застигли лави вулканів; русла рік; вирви від падіння метеоритів; уламки астрономічних

¹ Крім того, не можна забувати про форму об'єктів та їх різне положення у просторі і часі.

об'єктів, що виникли внаслідок їх зіткнення; сліди від пожеж; шахти, в яких раніше добувалось вугілля; прокладені людиною тунелі в гірських породах; дороги тощо. Особливістю буття даної інформації є те, що нежива природа про неї «не знає», та й знати не може в силу своєї специфіки. Тому *вживання* терміну «інформація» тут має дещо *умовний* характер. В цьому контексті допустиме твердження: «нежива природа – не просто носій інформації, а сама є інформацією»². Правда, вона позбавлена того, що відбувається з інформацією в живій природі та суспільстві, де це утворенням піддається певній «переробці», де присутній елемент вибірковості при його «споживанні». В літературі популярна точка зору, що інформація «вічна», як і світ. Вона – один з *атрибутів* матерії (разом з рухом, простором, часом) і безпосередньо пов'язана з відображенням.

Гносеологія стверджує, що без суб'єкта немає об'єкта. Онтологічно в неживій природі відсутнє і перше, і друге. І хоча при її характеристиці часто використовуються поняття «об'єкт» і «об'єкти» (наприклад, матеріальні об'єкти), вони позбавлені тут гносеологічного контексту. Нежива природа як система таких матеріальних об'єктів (=утворень) – територія інформації про минуле і сучасне даної системи, її структуру і особливості, потенціал і можливості. Це специфічне і могутнє джерело знань, які отримує людина, осмислюючи дану інформацію.

В неживій природі *не існує* те, що можна назвати *використанням* інформації. Тут вона, як «сліди», які одні матеріальні об'єкти залишають на інших, «спрацьовує» або «не спрацьовує» «автоматично» в залежності від особливостей об'єктів та специфіки середовища, в якому вони знаходяться (сонячні промені нагрівають поверхню Землі; довготривалий потік води змінює зовнішню форму каменю; зіткнення в космосі астероїдів своїм наслідком має їх руйнування і т. д.).

Функціонування живих організмів здійснюється по-іншому. Вони безпосередньо залежать від інформації, яка до них «доходить»: світла і темряви; тепла і холоду; запахів і звуків;

² Один з аргументів на користь такого висновку зводиться до того, що вся нежива природа «проникнута» відображенням, яке породжене постійною взаємодією неживих матеріальних тіл.

наявності чи відсутності їжі, сексуального партнера та ін. Якщо інформація в неживій природі виконує функцію *зовнішньої* причини щодо об'єкта, на який вона спрямована, то навіть в самих примітивних живих організмах вона *запускає* внутрішній механізм процесів, що відбуваються в них. *Тобто інформація використовується організмами як саморегулюючими системами.* Це принципова відмінність її буття в живій природі, порівняно з неживою. Сказане означає, що інформація дозволяє долати невизначеність щодо змін, які відбуваються у довкіллі (Титенко, 2015, с. 46).

Логіка становлення і функціонування всього живого пов'язана з *вибірковим* характером реагування живими організмами на інформацію, що присутня у довкіллі. Все живе «споживає» лише ту інформацію, яка сприяє продовженню його життя, і «ігнорує» або захищається від т. з. шкідливої інформації. Це добре видно, якщо проаналізувати функціонування різноманітних представників флори і фауни середовищем перебування яких є озера, ріки, океани, пустелі, гори, екологічно забруднені території тощо. Вони здатні в своїх «інтересах» використовувати сонячні промені, потоки вітру, тіні від дерев та кущів, дощ, перепади температури і захищатись від того, що несе загрозу їх існуванню. Чим складніший рівень організації живого, тим *вищою* є ця вибірковість.

В живій природі інформація суттєво *зростає* в обсязі і має власні *форми* прояву. До сьогодення залишається дискусійним питання з приводу знань у високорозвинутих тварин. Володіючи психікою, як рефлекторною діяльністю мозку, вони здатні за допомогою рефлексів (вроджених і сформованих) активно реагувати на різноманітні подразники і цією реакцією нерідко наводять людей на думку, що у тваринному світі також існує свідомість. Але це не так. У строгому розумінні слова її тут немає. Водночас варто пам'ятати, що психіка високорозвинутих тварин оперує такими формами відображення, як відчуття і сприйняття. Ці форми присутні і у людській свідомості, але у тварин їх якість та можливості зовсім інші (кардинально нижчі). Стосується це і т. з. тваринної пам'яті. Відповідно, власне знаннева компонента інформації, яку вони мають і використовують у поведінці, мінімізована і існує зовсім не так, як у людей.

У сфері живого інформація відіграє надзвичайно важливу роль, але вона не здатна піднятися до того рівня, коли трансформується у повноцінне знання. *Це можливе лише у соціумі.*

Питання третє (як співвідносяться між собою інформація і знання?). Незважаючи на безліч публікацій з цього приводу, в літературі, передусім нефілософського змісту, відсутній один, виважений і належним чином аргументований підхід до трактування співвідношення даних понять. Аналіз точок зору щодо цього виходить за межі цільових установок статті. Позиція автора чітка і однозначна. Знання – спосіб існування свідомості. Нею володіє лише людина. Тому апіорі інформація і знання – поняття *нетотожні*. Водночас очевидно, що між ними існує зв'язок і знання завжди зберігає конкретну інформативну наповненість. Тобто має місце ситуація, коли інформація трансформується у знання і отримує якісно інший статус. Відбувається це шляхом осмислення її людиною. В означений спосіб невідоме, незнайоме, «чуже» стає відомим суб'єкту, таким, чим він може свідомо оперувати, використовувати у власних цілях. *Знання – це осмислена, певним чином упорядкована і систематизована інформація.* Остання набуває цього статусу лише в конкретному знанневому середовищі, тобто там, де вона контактує з накопиченим (існуючим) знанням, відповідно інтерпретується, де раніше невідома інформація співвідноситься з відомим (=знанням), збагачує його, отримує пояснення.

Контактуючи з довкіллям, людина отримує про нього величезну кількість інформації. Далі відбувається її ранжування і осмислення. Інформація, яка не потрібна суб'єкту, відкидається, ігнорується чи відкладається «на потім». Залишається лише те, що має для нього певну цінність. Міра даної цінності – умова осмислення інформації і трансформації її у знання. Чим більша цінність, тим вище бажання і стремління людини глибоко та всебічно зануритись в інформацію, проаналізувати її складові, впевнитись у достовірності, «вписати» в коло своїх знань. Нерідкі випадки, коли отримана інформація, навіть при умові, що вона надто зацікавила індивіда, залишається інформацією і не набуває статусу знання: має обмежений, «лоскутний» характер і не дозволяє її зрозуміти; перебуває за межами знань, якими оперує соціум (наприклад, «зустріч» з невідомим

людству письмом чи артефактом, або з позицій існуючих знань принципово неможливо пояснити природу, фізичний і хімічний склад матеріального об'єкта, який прилетів з космосу; невідома причина якоїсь екзотичної хвороби тощо). Означене співвідношення інформації та знання завжди має *конкретні* часові (та й просторові) параметри. Сказане означає, що з часом певні блоки незрозумілої зараз інформації можуть стати знанням. Розвиток цивілізації – стійкий процес саме таких трансформацій.

Буває і так, що апробовані, давно існуючі знання в контексті нової інформації втрачають статус істини, коректуються, діалектично заперечуються або взагалі відкидаються. Свідчення цього – історія розвитку науки. Перетворення інформації у знання – складний і суперечливий процес. В ньому діалектично взаємодіють чуттєве і раціональне, емпіричне і теоретичне, знання і досвід, логіка і інтуїція, необхідність і випадковість. Іноді незначна порція нової інформації стає поштовхом до нового наукового відкриття. Саме в такий спосіб стало відомо, що атом має власну структуру; окремі хімічні елементи випромінюють радіоактивні промені; ДНК концентрує в собі величезний обсяг інформації та ін.

Одна з важливих відмінностей знання від інформації – можливість свідомого оперування ним, в тому числі з метою отримання нового знання. Пізнання і є тим процесом, коли суб'єкт, цілеспрямовано використовує раніше накопичені знання для добування нових знань, що з необхідністю призводить до розширення його можливостей при освоєнні дійсності, зміні її відповідно до власних потреб та інтересів. *Інформація таким потенціалом не володіє*. Це стосується не тільки тієї її частини, яка присутня у неживій природі, а й функціонуючої на рівні біологічної форми руху матерії. В останньому випадку найбільше, на що здатна інформація, – допомогти живому організму зберегти власне існування. Питання, як підкреслювалось вище, непросте і заслуговує на окрему увагу. Йдеться передусім про специфіку існування інформації не тільки у неживій природі, а й у флорі і фауні як складових живої природи, в т.ч. її буття на нижчих ступенях фауни і в тій частині тваринного світу, де відсутня психіка.

Знання, як осмислена інформація, набуває статусу особливої реальності, що специфічно поєднує в собі об'єктивне

та суб'єктивне, і функціонує в суспільстві, незалежно від того, якою мірою володіють ним конкретні суб'єкти і чи знають вони взагалі про його існування. Територія буття даного утворення – *суспільна, групова, індивідуальна* свідомості. Це особлива скарбниця, де зберігаються нематеріальні цінності соціуму.

В найбільш об'ємному прояві знання присутні у *суспільній свідомості*, яка має складну структуру і функціонує, серед іншого, на основі принципу діалектичного заперечення. Змінюються людські покоління, політичні режими, матеріальне буття країн, а знання залишаються. Звичайно, за умови, якщо людство ставиться до них з повагою і відповідальністю. Руйнування бібліотек, спалювання книг, фізичне знищення вчених, філософів, художників, релігійних діячів, втаємничення наукових відкриттів, обмеження в доступі до освіти та джерел інформації не сприяє культивуванню і поширенню знань. Навпаки – деградує впливає на суспільний прогрес, але навіть при цьому суспільна свідомість залишається безмежним полем існування знання. Наявність у ній структурних компонентів³ дає можливість відслідкувати як саме у змістовному плані та з позицій форми воно тут представлене.

Групова свідомість концентрує в собі знання, що функціонують в межах конкретного об'єднання людей: сім'ї, студентської академічної групи, трудового колектива, спортивного чи художнього гуртка, конфесії, етносу, класу та ін. Чим воно чисельніше, тим більший обсяг знань, які тут присутні. Величезною мірою це залежить від потреб та інтересів, які мають його члени, та особливостей виконуваної діяльності. Наприклад, професійні знання інженерів, що працюють у науково-дослідному інституті, мають зовсім інший характер, ніж знання Біблії у монахів, а прикладні знання військових, які вони набули в бойових діях, принципово відрізняються від сільськогосподарських знань фермерів.

При цьому варто пам'ятати, що у кожному конкретному випадку групова свідомість *не є сумою* індивідуальних

³ Ведуча роль у цій структурі належить сферам свідомості (суспільній психології, ідеології, науці), формам (економічній, політичній, правовій, моральній, естетичній, релігійній, філософській) і рівням (буденній свідомості і теоретичній). Складові цієї структури внутрішньо взаємопов'язані і, в свою чергу, мають власну структуру.

свідомостей людей, що входять до складу тієї чи іншої групи. Вона має власні якісні характеристики. Це стосується і суспільної свідомості. Оскільки свідомість існує та функціонує лише через знання, сказане стосується і особливостей його буття в межах індивідуальної, групової та суспільної свідомостей, і не тільки в кількісних, а й, і це передусім, у якісних параметрах.

Щодо знань, якими володіє *кожен конкретний індивід*, то тут ситуація досить цікава. Людина від народження їх не отримує, а набуває в процесі соціалізації. Знанневим середовищем, куди «занурюється» суб'єкт (від народження і до смерті), виступають різні прояви групової свідомості та свідомість суспільна. Важлива роль належить також індивідуальному досвіду людей, який вони отримують, виконуючи різні види діяльності та спілкуючись з іншими людьми, і накопичений в історії суспільний досвід. Чим більше і активніше індивіди включені в силове поле існуючих знань і досвіду, тим краще, тим об'ємніше (нерідко і глибше) територія знань, якими вони володіють. А знання, як відомо, – це сила.

Не можна не звернути увагу на один принциповий момент. *Свідомість індивіда і його індивідуальна свідомість – не тотожні утворення*. Перше значно ширше, ніж друге. Останнє формується під впливом комплексу чинників, які мають безпосереднє відношення до життя та діяльності кожного конкретного індивіда (місце народження, задатки, темперамент, соціальне походження, природне і соціальне середовище буття, отримана освіта, прочитані книги, переглянуті фільми, професія, спосіб життя та ін.). Власне індивідуальне в людині величезною мірою залежить саме від даних чинників. Вони (в першу чергу) продукують те, що робить кожну людину саме такою, якою вона є, а не іншою. Це стосується і знань, що мають у даному контексті виражене індивідуальне забарвлення. З особливою силою означений контекст проявляється в індивідуальному досвіді суб'єкта. Люди різні передусім тому, що кожен у житті йде власним шляхом, долає свої труднощі і отримує свої перемоги. І це добре, бо світ повинен бути різноманітним, а не уніфікованим. А різноманітність, як вже підкреслювалось, безпосередньо пов'язана з інформацією. І хоча індивідуальне роз'єднує людей, воно збагачує соціум в цілому і кожного з його членів.

Індивідуальна свідомість (=знання, за допомогою яких вона існує) – складова свідомості індивіда, оскільки в останній присутнє і те, що має позаіндивідуальний характер, що інтеріоризоване суб'єктом із змісту суспільної свідомості та різних проявів групової свідомості. Кожен суб'єкт живе в конкретному соціальному середовищі і використовує знання та досвід, які існують у ньому. Через канали освіти, самоосвіти, засобів масової інформації він долучається до того, що доступне й іншим суб'єктам. Всі цивілізовані суспільства об'єктивно зацікавлені, щоб їх члени мали належну освіту, користувались існуючими технологіями, жили відповідно до моральних та правових норм, які в них культивуються. Існування цього загального, спільного простору знань та культури, який могутніми темпами збільшується в умовах глобалізації, – умова і водночас одна з причин того, що люди прилучаються до цінностей (знання також має цей статус), які за своїм змістом та значимістю вирізняються більшою чи меншою мірою загальності. Це своєрідний спільний «знаменник», в рамках якого індивідуальне, особливе в суб'єкті відсовується на певний час на задній план. Завдяки такому об'єднуючому феномену індивіди здатні здійснювати спільну життєдіяльність, обмінюватись інформацією, робити відкриття тощо. Тому кожне покоління людей – продукт свого часу (знань і культури, які існували саме тоді).

Варто підкреслити, що власне індивідуальна свідомість людини, незважаючи на її специфіку, не є якимось окремим, «самостійним» утворенням в свідомості індивіда. Вона – ні що інше, як прояв останньої, її зріз, аспект. Виділення даного аспекту на рівні теоретичного осмислення свідомості дозволяє глибше усвідомити змістовне поле і структуру нематеріальної сфери людського буття, особливості сприйняття суб'єктом інформації та оперування нею.

Сказане означає, що суспільна і групові свідомості існують через свідомість конкретних людей, які жили колись, живуть тепер і будуть жити в майбутньому. Відповідно, саме так існує та функціонує знання, що їх репрезентує. Тут виражено заявляє про себе діалектика як вчення про зв'язки і розвиток. Метафізичному мисленню не під силу осягнути всю складність існуючих в знаннєвому середовищі взаємних залежностей, тенденцій,

взаємопереходів. Ще раз акцентую увагу: свідомість не існує по-іншому, як у вигляді свідомості кожної конкретної людини; при цьому вона представлена і в надіндивідуальних формах (як свідомість групова і суспільна). Останні, постійно зберігаючи власну специфіку, здатні заявити про себе лише тому, що специфічно присутні в свідомості індивідів.

Знання не може існувати поза інформацією. Остання – це його «тіло». У кожному конкретному випадку знання має власну інформативну наповненість, цінність якої залежить від низки обставин об'єктивного і суб'єктивного характеру. Нерідкі випадки, коли т. з. стара інформація проливає світло на явища і події сучасності, допомагає зрозуміти те, що в контексті сучасних інформаційних потоків в силу певних причин розглядається як другорядне і неактуальне. І навпаки – інформація, що має виражений новітній характер, може допомогти адекватно осмислити минуле.

Висновки. Інформація, незалежно від того, де і як вона існує, відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні дійсності. Виразно заявляє про себе *специфіка* цієї ролі в залежності від особливостей складових довікля (нежива і жива природа, суспільство в цілому та його конкретні сфери, малі і великі групи людей, індивіди тощо). На рівні соціуму інформація здатна отримувати особливий статус – трансформуватись у знання. Має місце те, що називається діалектичною тотожністю: знання – одна з форм буття інформації, але не будь-яка інформація є знанням.

Сучасні цифрові інформаційні технології значною мірою продукують ситуацію, коли «...дедалі менше інформації зберігається у приватному користуванні» (Вяткіна, 2022, с. 116). Вона все більше і більше стає доступною для різних верств населення, безперешкодно долає державні кордони, використовується суб'єктами так, як їм заманеться.

Окремої уваги заслуговує питання про специфіку функціонування інформації як особливого матеріального утворення, яке, будучи результатом цілеспрямованих операцій щодо інформації з боку людини/людей, присутнє в електронно-обчислювальних машинах у вигляді певних кодів, сигналів, алгоритмів тощо. Це окрема реальність, в якій суб'єктивне і об'єктивне специфічно взаємопов'язані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вяткіна Н. Реальність інформаційної зброї. *Філософська думка*. 2022. №3. К.: Видавничий дім «Академперіодика» НАН України, 2022. С. 115–118.
2. Скаленко О. К. Глобальна система науково-інформаційних знань як історична пам'ять і ресурс цивілізаційного поступу людства. *Практична філософія*. 2020. № 1 (75). К.: Центр практичної філософії, 2020. С. 60–73.
3. Титенко О. А. Інформація та знання як ключові поняття сучасної політичної економії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №18. Економіка і право: зб. наукових праць*. 2015. Випуск 28. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 43–50.

REFERENCES

1. Viatkina N. Realist informatiinoi zbroi [The Reality of Information Weapons]. *Filosofska dumka*. 2022. №3. K.: Vydavnychy dim «Akademperiodyka» NAN Ukrainy, 2022. S. 115–118 [in Ukrainian].
2. Skalenko O. K. Hlobalna systema naukovo-informatsiinykh znan yak istorychna pamiat i resurs tsyvilizatsiinoho postupu liudstva [The Global System of Scientific and Informational Knowledge as a Historical Memory and Resource of the Mankind Civilizational progress]. *Praktychna filosofia*. 2020. № 1 (75). K.: Tsentr praktychnoi filosofii, 2020. S. 60–73 [in Ukrainian].
3. Tytenko O. A. Informatiia ta znannia yak kliuchovi poniattia suchasnoi politychnoi ekonomii [Information and Knowledge as Key Concepts of Modern Political Economy]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia №18. Ekonomika i pravo: zb. naukovykh prats*. 2015. Vypusk 28. K.: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2015. S. 43–50 [in Ukrainian].